

Paşam Nereye Kadar Çekileceğiz? Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi Hatıraları

Mehmet Dürdali Karasan, Haz. Şeref Karabağ

İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, 323 sayfa, ISBN 978-625-7999-65-6

Enis İÇEN*

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru henüz çok genç bir yaşta, Antalya Darülmüallim Mektebi öğrencisiyken silahlı altına alınan, Suriye-Filistin, Gazze Cephelerinde savaşırken esir düşen, memlekete döndükten sonra İstiklal Harbi'ne katılan Dürdali Karasan'ın (1902-1969) hatıratının yer aldığı eser küçük rütbeli bir askerın gözünden, savaşta yaşananları anlatmaktadır. Kitap aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı ordusunun durumuna, İstiklal Harbi'nde katıldığı muharebelere, subay ve askerlerin yaşadıklarına insani bir bakış açısıyla ışık tutmaktadır. Dürdali Karasan'ın torunu Şeref Karabağ tarafından tekrar düzenlenerek yayına hazırlanan hatıratın Osmanlıca olarak kaleme alınan nüshası bulunamazken daha sonra yazdıklarını yeni Türk alfabesiyle temize çektiği bilgisi verilmektedir. Karabağ, Karasan'ın hatıratı temize çekmesi sırasında, Halikarnas Balıkcısı olarak bilinen ünlü yazar Cevat Şakir Kabaağaçlı'dan da yardım aldığını "Sunu" bölümünde paylaşmaktadır. Karabağ ayrıca hatıratıta yer alan bazı hatalı isim ve tarihlerin dipnotlarla düzeltiltiği bilgisini verirken bu detayın okuyucu açısından son derece faydalı olduğu görülmektedir. Karabağ, genelde bu tür anıların yüksek rütbeli komutanlar tarafından yazıldığını, cephede bizzat yer alan askerlerin ve küçük rütbeli subayların eserlerinin son derece az olduğunu ve hatta üzücü bir şekilde bazılarının hiç yayımlanmadığını da hatırlatmaktadır.

"Birinci Dünya Savaşı'ndan İstiklal Harbine" ana başlığı altında 13 bölümden oluşan hatıratın sonunda ekler, belgeler ve bir de albüm bölümü yer almaktadır. Son derece samimi, akıcı ve yalın bir dille yazılan

* Askeri Tarih Doktora Öğrencisi, MSÜ ATASAREN, İstanbul, enisicen@gmail.com

Karasan'ın hatıraları "Okul Yılları" başlığı altında medrese eğitimi almasıyla başlamaktadır. Karasan, Birinci Dünya Savaşı sırasında henüz 12 yaşındadır ve Kaş'taki Rüşdiye Mektebini tamamlayarak, Antalya Finike'de yaşayan ailesinin yanına dönmüştür. Ailesinin zoruyla medrese eğitimine başlayan Karasan, başarılı bir öğrenci olmasına karşın okuldan ayrılmayı tercih ederek kaydını Antalya Darülmüallimin Mektebine aldirmiştir.

"Askere Alınma" başlığını taşıyan ikinci bölüm Karasan'ın okula henüz başlamışken silahaltına alınmasını anlatmaktadır. Ciddi asker sıkıntısı çeken Osmanlı Devleti 1899 doğumluları silahaltına çağırmak zorunda kalmış ve bu okula girmek için yaşını büyüten genç askerlerin anıları da aslında burada başlamıştır. Yazar "Hey onbeşli onbeşli" diye bilinen anonim Tokat türküsünün de askere alınan bu genç çocuklar için yazıldığı bilgisini dipnotlarda iletmektedir ki okullarda, bu askere alınmalar nedeniyle örneğin Karasan'ın sınıfında sadece iki öğrenci kalmıştır. Karasan'ın ilk defa İzmir ve İstanbul'u görüşü, verilen yemeklerin kalitesizliği, genç bir insan olarak Karasan'ın sürekli acıkması, verilen asker kıyafetlerinin kalitesizliği, Erenköy İhtiyat Zabiti Talimgâhında aldığı eğitim bu bölümde anlatılmaktadır. Bölüm, askere alınma koşullarının olumsuzluğu ve aç kalmayı göze alan askerlerin talimgâhta ekmeklerini satıyor olmasının harbin getirdiği ekonomik olumsuzlukların ulaştığı boyutu göstermesi açısından anlamlıdır. Hatta Karasan hatıratın bu bölümüne "*Karnımın doyduğu hiç vaki değildi*" itirafında bulunmuştur.

"Suriye-Filistin Cephesi'ne Yolculuk" başlığını taşıyan üçüncü bölümde, İstanbul'dan başlayan yolculuk anlatılmaktadır. Burada da harcırahlarının nasıl yetersiz kaldığı, açlığın yine tüm genç askerleri nasıl olumsuz etkilediği anlatılmaktadır. 1917 yılının Mayıs ayında gerçekleşen yolculuk Şam'da son bulurken burada Dördüncü Ordu Kumandanı Sakallı Cemal Paşa komutası altına giren askerler kısmen de olsa daha iyi şartlara erişmiştir. Karasan'ın da aralarında bulunduğu bu grup 1917 Haziranında Gazze Cephesi'ne doğru yola çıkartılmıştır.

"Gazze Cephesi" başlıklı dördüncü bölümde, Karasan'ın atlı bir zabıt olarak görevlendirildiği ve 25 kişilik bir grup olarak 16. Fırka'ya katıldığı anlatılmıştır. Burada yapılan talimleri, açlık sorununun tamamen ortadan kalktığını anlatan Karasan, iki ay cephede bulunmasına karşın bir hadise yaşanmadığını, sadece düşman uçaklarını gördükleri bilgisini vermektedir. Cephede yaşanan hava harekâtlarıyla ilgili ilginç anılarını da ileten Karasan, uçaklar arasında havada yaşanan İngiliz-Alman rekabetini nasıl izlediklerini de detaylandırmıştır. Elbette insani olarak bir askerinin cephede kurşunlarla tanışması farklı duyguları yaşamasına neden olmuştur. Karasan da 122. Alay'ın keşf-i taarruzunda nasıl korktuğunu, titrediğini son derece samimi olarak hatıratında anlatmıştır. Topçuların askere verdiği güven, makinalı tüfeklerle yapılan atışlar, patlayan bir şarapnel mermisi ile ilk yaralanması, gördüğü tedavi ve hastanede kendisine bakan Ermeni doktora duyduğu yakınlık ilgi çekici bölümler arasındadır. Bu bölümde belki de en önemli başlıklardan biri İngilizlerin savaş alanında yaptığı propaganda ile ilgili bölümdür. Buna bizzat şahit olan Karasan, düşman uçaklarından atılan resimleri tarif etmektedir. Karasan, İngilizlere esir düşen askerlerin eğlenirken çekilmiş fotoğraflarının yer aldığı bu bildirimlerde teslim olanların rahat ettiğini ve harbin başka türlü bitmeyeceğinin yazıldığını iletmektedir. Türk askerlerinin bunlara nasıl bir tepki

verdiği maalesef Karasan'ın hatıratında yer almamaktadır.

“Birüssebi–Gazze Meydan Muharebesi (Üçüncü Gazze Muharebesi)” başlığını taşıyan beşinci bölüm, düşman kuvvetlerinin tüm Garp cephesinde taarruza geçmesi ile başlamaktadır. Karasan, düşmanın çevirme harekâtından Türk kumandanlığının haberdar olduğunu tahmin ettiğini söylemesine karşın böyle bir durumun olmadığı dipnotlarda ek bilgi olarak yer almıştır. Bu bölümde, yaşanan muharebe detaylı olarak anlatılmış, düşman topçusunun ve düşman piyadesinin ilerlemesi ve hücumu kalkması, Türk askerlerinin karşı manevraları bir askerin bizzat gözlemleriyle ve hissiyatıyla hatıratında yer almıştır.

Altıncı bölüm “Yaralanma ve Hastanede Tedavi” başlığını taşımaktadır ve 3. Gazze Muharebesi'nde ayağından topçu güllesi ile yaralanan Karasan'ın hastanede geçirdiği dönem anlatılmaktadır. Elbette yaşanan çatışmanın etkisi, bölük komutanının şehit olmasına duyduğu üzüntü, diğer yandan ise yaralanmasında yaşadığı şok, kendisiyle ilgilenen doktora duyduğu minnettarlık yine insani duygularla Karasan'ın anılarına girmiştir. Cepheden yaralıların hastanelere nakillerindeki son derece kötü şartlar, Hilal-i Ahmer'in Vadi-i Sarar Mecruhın Hastanesindeki günlerini bu bölümde anlatan Karasan, tedavi gördüğü sırada Gazze Cephesi'nin yarıldığını, ordunun ricat ettiğini, ABD'nin savaşa girdiğini öğrendiğini iletmektedir. Nitekim artık savaşın bitmesine de çok az bir zaman kalmıştır.

“Tekrar Cephede” başlığı ile verilen yedinci bölümde iyileşen Karasan'ın cepheye dönüşü anlatılmaktadır. Kumandanın kendisini görünce sevindiğini ve gümüş liyakat madalyası aldığını belirten Karasan, Filistin Cephesi ile ilgili burada bir manzara çizmektedir. Bu bölgenin Tur-ı Sina gibi olmadığını, aralıklı olsa da köylerin bulunduğunu ifade eden Karasan, bir süre sonra Yedinci Ordu Komutanlığı emrinde Nablus'a doğru yola çıktıklarını iletmektedir. Kitapta yer alan önemli bölümlerden biri kuşkusuz Karasan'ın cephede İsmet Bey (İnönü) ile tanışmasıdır. Karasan, 3. Kolordu Komutanı İsmet Bey ile olan tanışmasını anlatırken kendisinin orduda nam yaptığını ve hatta askerler arasında “Ayaklı Kütüphane” olarak tanındığını da eklemiştir. Karasan, 127'nci Alay'da bulunduğu dönemde siperlerle ilgili bilgiler de aktarmaktadır. Siperlerin hazırlanmasıyla ilgili detayların yanı sıra buralarda gece gündüz nasıl dinlendiklerini, tüfeklerini nasıl yerleştirdiklerini açıklamıştır. Karasan'ın bu gözlemleri askerlerin düşmanla karşı karşıya iken nasıl bir atmosferde olduklarını göstermesi açısından önemlidir. Bu bölümde ayrıca Musallabe Muharebesi de anlatılmaktadır.

“Nablus Meydan Muharebesi ve Bozgun” başlığını taşıyan sekizinci bölüm aslında Karasan'ın kaderinin değiştiği bölüm olarak adlandırılabilir. Nitekim bu bölümde düşmanın genel taarruza geçmesi ile başlayan mücadele yine detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Düşman uçaklarının ve piyadesinin açtığı ateş ile son derece sıkışık bir durumda kalan alay, 20 Eylül 1920 tarihinde Nablus'a varmıştır. Karasan burada düşman süvarilerinin ilerlemesini ve Arabistan ahalisinin nasıl aleyhlerine döndüğünü anladığını da söylemektedir. Muntazam olarak geri çekilmenin sürdüğünü anlatan Karasan, yaşanan kargaşada kimin dost kimin düşman olduğunun karıştırıldığını anılarına eklemiştir. Nitekim Sekizinci Ordu Komutanı Cevat Paşa ile böyle bir durumda karşılaştığını anlatan Dürdali Karasan, yine de mücadeleyi bırakmadıklarını söylemektedir. Kitaba adını veren cümle de burada geçmektedir. Karasan, dört

taraflarının düşmanla çevrildiğini Cevat Paşa'ya söylediğini belirterek, “Paşam nereye kadar çekileceğiz?” sorusunu yöneltmiş, Paşa ise genç askere Yıldırım Ordularının gelmesini yakın olduğunu söylemiştir. Ancak Karasan, daha sonra Cevat Paşa'nın bu sözleri sadece teselli için söylediğini anlayacaktır.

“Esarete Geçen Yıllar” başlıklı dokuzuncu bölümde, geri çekilme sırasında Türk askerlerinin nasıl esir düştüğü anlatılmaktadır. Büyük susuzluk çekerek ulaştıkları bedevi köyünde pusuya düşürülen askerler, çırılçıplak soyularak bedevi askerler tarafından esir alınmıştır. Karasan, İstanbul Harbiye Mektebinde okuyan ve daha sonra Mekke Emiri Şerif Hüseyin bin Ali'ye katılan Nuri Said Paşa sayesinde hayatta kaldıklarını detaylıca anlatmıştır. Bedevilerin intikam arzusundan Said Paşa'nın yardımıyla kurtulduklarını, uğradıkları insanlık dışı muameleyi detaylandıran Karasan'ın bu izlenimi, belirtilen dönemde Arap halkının psikolojisini anlamak açısından önemli sayılabilir. Karasan, İngilizlere çıplak teslim edildiklerini, onların verdikleri çuvalları giyerek günler sonra uyuyabildiklerini, hastanede dezenfekte edilmelerini ve önce Kuveysna ardından Seydibeşir Üsera Kampı'na getirilmelerini bu bölümde detaylıca anlatmıştır. Karasan'ın ve diğer Türk asker ve subaylarının esirlik hayatı burada başlamıştır. Türk askerlerinin esareti sürerken İtilaf Devletlerinin işgalleri başlamıştır. Özellikle İstanbul'un işgal edilmesi esirlerin ümitsizliğe düşmesine neden olmuştur. Almanya'nın yenilgisi, Enver ve Talat Paşaların kaçıışı ile birlikte babasının vefatını da Hilal-i Ahmer aracılığı ile öğrenen Karasan, duygularını yine samimi bir dille kâğıda dökmüştür. Kampta dalgalanmaya neden olan olaylardan biri de ayrı bir başlık altında verilen İzmir'in işgalidir. Yunanistan'ın İzmir'i işgalini duyunca büyük infiale kapılan Türk subay ve askerleri gece bir toplantı yapmış ve İngilizler buna müsaade etmiştir. Aynı gün Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas nutku kampta okunmuştur. Esirler Paşa'nın Padişah'ın emriyle Anadolu'ya kaçtığına inanmakla birlikte daha sonra Miralay Sadık Bey'in kampı ziyaret ederek Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik suçlayıcı sözleri soğuk duş etkisi yapmış, anlaşıldığı kadarıyla neredeyse tüm esirler İstiklal Harbi'ne katılmaya burada karar vermişlerdir.

Yaklaşık iki yıl süren esaretin bitmesi ve yapılan anlaşma ile serbest bırakılmalarını Karasan, “Vatana Dönüş” başlığı altında, onuncu bölümde anlatmıştır. Esirlerin İstanbul'a getirilmeleri ancak burada kendilerini alacak muhatap bulamadıklarıyla ilgili detayların yanı sıra memleketlerine dönmek için harcırah alamamaları gibi detayları da anlatan Karasan, aslında İstanbul'da işgal döneminde yaşanan karışıklığın bir tablosunu çizmiştir. Memleketlerinden gitmek için İngilizlerden yardım istemek zorunda kalan Türk esirlerin durumu, memleketine seneler sonra İtalya vizesi ile girmesi Karasan tarafından oldukça duygusal bir dille anlatılmıştır.

“İstiklal Harbi” başlığını taşıyan on birinci bölümde Karasan'ın cephede geçen günleri yer almaktadır. Askerliğe tekrar çağırılan Karasan, Sandıklı Cephesi'nde teşkil eden 52. Alay'a tayin edilmiştir. 7 Mayıs 1921 tarihinde alay karargâhına ulaşmıştır. Bu bölümde, İstiklal Harbi döneminde Anadolu'nun ve Türk ordusunun içinde bulunduğu zorluklar oldukça detaylı anlatılmıştır. 1921 yılı şartları Ankara açısından gerçekten son derece zordur ve maddi yetersizlikler Türk ordusuna zor günler geçirtmektedir. Örneğin Karasan bu olumsuzluklar arasında Rus tüfeklerinin gelmesinden duyulan sevince hatıratında yer

vermiştir. Türk ordusunun taktiksel olarak geri çekilmesi konusunda önemli değerlendirmeler yapan genç asker, İstiklal Harbi'nin ricat ile kazanıldığını dahi söylemektedir. Nitekim kendisi hatıratında geniş şekilde yer vermemekle birlikte İstiklal Harbi'nin en önemli anlarından biri kuşkusuz Kütahya-Eskişehir Savaşlarının kaybedilmesinin ardından Türk ordusunun Sakarya Nehri doğusuna çekilmesidir. Nitekim bu çekilmenin ardından Tekalif-i Milliye kararlarının alınması ve ardından Sakarya Savaşı'nın kazanılması İstiklal Harbi'nin dönüm noktası olmuştur. Ancak Karasan'ın bu yorumu 1921'de mi yoksa daha sonra mı yaptığı, kitapta açık olarak ifade edilmemiştir. Cephelelerde yapılan çete harbi, topçu bataryalarının içler acısı durumu, Afyon'da yaşanan çetin mücadele burada bizzat savaşan Karasan tarafından detaylarıyla anlatılmıştır. Türk ordusunun Aziziye'ye yaptığı baskın, Bolvadin müftüsünün Yunanların teslim ol çağrısını iletmesi, Fettahoğlu Köprüsü'nün tutulmasının ilginç hikâyesi, Sivrihisar'ın kurtuluşu hatıratın ilgi çeken başlıklarıdır. Sakarya Savaşı sırasında Güzelim Dağı taarruzuna katılan Karasan, Türk askerindeki hissiyatını yine yalın bir dille yazıya dökmüştür.

“Büyük Taarruz Başlıyor” bölümü İstiklal Harbi'nin en önemli dönemini bir askerın gözünüyle anlatması açısından önemlidir. Bu bölümde zafer için ölümü göze aldığı belirten Karasan gibi binlerce askerın komutanlarının verdiği cesaretle aynı duyguyu paylaştığını, tüm cephenin bu ruh hâline büründüğünü tahmin etmek zor değildir. Büyük Taarruz'un ardından Nurettin Paşa (Korgeneral Nurettin İbrahim Konyar) ile ilgili anlarına eleştirilerini ekleyerek yer veren Karasan, Türk ordusunun İzmir'e girişi, Türklerin yaşadığı büyük sevinci anlatmış ve İzmir İktisat Kongresinde Mustafa Kemal Paşa ile karşılaşmasına hatıratında yer vermiştir.

Kitaptaki son bölüm “Sivil Hayat” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, ticarete atılan Karasan'ın yaşadıkları, Atatürk'ün vefatı ile İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve 40 yaşında üçüncü defa silahaltına alınması yer almaktadır. Karasan bu bölümde ayrıca İkinci Dünya Savaşı ile ilgili geniş bir yorum da yapmıştır.

Dürdali Karasan'ın hatıratı öncelikle akıcı üslubu ve samimi yaklaşımı ile çocuk yaşta sayılabilecek bir askerın anılarını günümüze ulaştırması açısından son derece değerlidir. Torunu Şeref Karabağ'ın yaptığı titiz editörlük ve Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi'nin subaylarıyla ilgili bilgiler verdiği detaylı dipnot çalışması kitabın akıcılığını artırmıştır, demek doğru olacaktır. Yine Karabağ'ın dediği gibi bir asker veya küçük rütbeli bir zabitanın anılarını yazması, cephenin en önemli unsurlarından olan askerlerin gözlemleri, duygularını anlamak açısından son derece önemlidir. Ayrıca kitap Birinci Dünya Savaşı sonunda Arap coğrafyasını, özellikle savaşın sonuna doğru bir askerın gözünden Osmanlı Devleti'ne ve Türk askerlerine yönelik tavır ve bakışı anlamak açısından önemli görünmektedir. İstiklal Harbi bölümleri ise Türk ordusunun durumundan cepheledeki askerın hissiyatına uzanan bir pencere açmaktadır. Ticari hayatta yaşadıklarını da yine samimi bir üslupla anlatan Karasan'ın hatıratının, 2. Dünya Savaşı'nın geniş bir yorumuna ayrılan son bölümünün kitapta ne kadar yer alması gerektiği ise küçük bir soru işareti olarak kabul edilebilir.